

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky.

Výukový materiál pro projekt Perspektiva 2010

reg. č. CZ.1.07/1.3.05/11.0019

On-line kriminalita – ZŠ v ohrožení

Ondřej Neumajer, 2010, 7 str.

Rychlý vývoj a zavádění technologií významně mění naše chování a životy. Stále častěji se v otázkách vzdělávání dostávají do hledáčku našeho zájmu témata dříve neznámá či okrajová spojená s používáním a bezpečností nových technologií. V tomto případě nám jde o prevenci tzv. on-line kriminality. Technokraté a zainteresované firmy propagují technické prostředky, jak internetovou kriminalitu potírat. Až příliš často se vyskytují myšlenkové proudy, které prosazují restriktivní opatření a zákazy. Někdy jsou zastřešené politickou reprezentací. Pedagogové a psychologové se shodnou na tom, že nejdůležitější je právě ona prevence, tedy výchova a osvěta mládeže.

Ondřej Neumajer

Časté zužování problému

Sotva jsme si zvykli, že Internet nemusí být jen vhodným pracovním nástrojem, vzdělávacím prostředím či prostorem pro relaxaci, už tu máme další způsoby a technologie, které pachatelé ke svým útokům používají. Jedním z důkazů, že změny v oblasti technologií jsou skutečně nevídaně překotné, může být časté zužování problematiky počítačové prevence kriminality na prevenci *internetové kriminality*.

Internet je jen jedním, byť rozšířeným, způsobem, jakým může být kriminalita páchána či šířena. Dnešní predátoři používají i další technické prostředky, například mobilní datové sítě, případně jejich synergické propojení se světem on-line. Kyberšikana a kyberstalking může probíhat formou SMS, MMS přes Twitter či Facebook. Děti mohou být technicky vzato ohroženy nejen na Internetu, ale také na intranetu nějaké organizace, kam mají přístup. Z těchto důvodů je vhodné hovořit komplexněji o prevenci *on-line bezpečnosti*.

V rámcovém vzdělávacím programu (RVP) základního vzdělávání bychom pojmy jako on-line bezpečnost, kyberšikana či kyberstalking hledali marně. Problematika bezpečnosti je zde pojata mnohem obecněji.

Prevence v RVP

Problematika prevence se obecně prolíná celým výchovně-vzdělávacím procesem. Konceptně je zpracována na úrovni školy do školního vzdělávacího programu a do minimálního preventivního programu školy. Vlastní školní vzdělávací program si vytváří každá škola, preventivní program mělo dle [poznatků České školní inspekce](#) z června 2010 95,8 % základních a 100 % středních ze sledovaných 5 037 škol. Rámcový vzdělávací program pojímá péči o zdraví žáků z komplexního pohledu bio-psycho-sociálního zdraví, tedy zdraví tělesné, duševní a sociální. Do tohoto pojetí se vejde i prevence kriminality, která se prolíná celým výchovně-vzdělávacím procesem.

Nejvíce prostoru je prevenci v RVP základního vzdělávání věnováno ve vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět na 1. stupni ZŠ, ve vzdělávací oblasti Člověk a zdraví na 2. stupni ZŠ. Samozřejmě lze tuto problematiku dále mezipředmětově propojovat s dalšími vzdělávacími oblastmi a průřezovými tématy, zejm. Osobnostní a sociální výchovou a Mediální výchovou.

Vzdělávací oblast Člověk a jeho svět v tematickém okruhu Člověk a jeho zdraví v učivu věnuje osobnímu bezpečí například tyto formulace: „*bezpečné chování v rizikovém prostředí...krizové situace (šikana, týrání, sexuální zneužívání atd.), brutalita a jiné formy násilí v médiích, služby odborné pomoci*“.

Formulace jsou tedy univerzálnější, nejde o zúžení problematiky na bezpečnost on-line či dokonce pouze na internetovou bezpečnost. Stejně jako v reálném světě, kde se kriminalita prolíná mnoha způsoby a využívá různých prostředků. V podobné míře obecnosti jsou rozpracovány např. závislosti, bezpečné chování, dodržování pravidel bezpečnosti a ochrany zdraví, manipulativní reklama a informace, ochrana člověka za mimořádných událostí a další důležité a aktuální okruhy. Snaha o konkretizaci formulací v dokumentu národního charakteru jakým je RVP by znamenala jeho podstatné rozšiřování a častou aktualizaci, což si učitelé příliš nepřejí.

Aby si učitelé byli schopni pod obecnějšími formulacemi v RVP představit konkrétní způsoby a prostředky, kterými mohou být žáci ohroženi – a samozřejmě i vhodná opatření na jejich prevenci a eliminaci – , je potřeba pedagogům zprostředkovat metodickou pomoc. Této problematice je oprávněně přisuzován stále větší význam. Za všechny jmenujme doporučené weby [Národního centra bezpečnějšího internetu](#) či projekt [E-Bezpečí](#).

Monitoring výsledků vzdělávání on-line bezpečnosti

Kdybychom chtěli zjistit, jak na tom čeští žáci ve znalostech bezpečnosti jsou, potřebovali bychom data, která dokládají výsledky vzdělávání. Tato data by pak bylo možné porovnat s výsledky v jiných oblastech vzdělávání a z tohoto srovnání by bylo možné usuzovat, jak se daří v oblasti on-line bezpečnosti ve školách na žáky působit. Bohužel, přesná data rezortu chybí. [Centrum pro zjišťování výsledků vzdělávání](#) v letech 2004 až 2007 projektem [ESF Kvalita zjišťoval výsledky vzdělávání žáků 5. a 9. ročníků ZŠ a odpovídajících ročníků víceletých gymnázií](#), ale pouze pro matematiku, český jazyk a studijní (obecné) dovednosti. Jistá data – která ale nejsou k tomuto účelu primárně získávána – by mělo být možné získat analýzou výsledků [Nové maturity](#). V [katalogu požadavků ke zkoušce](#) společné části maturitní zkoušky pro rok 2012 je problematika on-line bezpečnosti v předmětu Informatika obsažena.

Chceme-li si udělat alespoň nějaký přehled již nyní, musíme využít různých zdrojů výsledků testování, které se k dané problematice váží. Společnost SCIO se svým projektem [Testování Informační GRamotnosti – TIGR](#) pokusila o objektivní ověření dosažených znalostí a dovedností ve vzdělávací oblasti Informační a komunikační technologie. Šetření se v roce 2009 se zúčastnilo 3 567 žáků 8. a 9. ročníků a odpovídajících ročníků víceletých gymnázií ze 134 škol. Souhrnná zpráva vydaná v roce 2010 uvádí, že „*Nejobtížnějšími částmi testu...byly otázky směřované na bezpečnost a etiku práce s IKT*“. Zajímavý je kontrast s jiným tvrzením zprávy: „*U studentů gymnázií byly relativně nejsnazším tématem komunikace a spolupráce s pomocí IKT*“. Tyto výsledky lze interpretovat tak, že gymnazisté sice umějí velmi dobře s technologiemi pracovat, ale možných rizik a způsobů jejich předcházení si vědomi příliš nejsou.

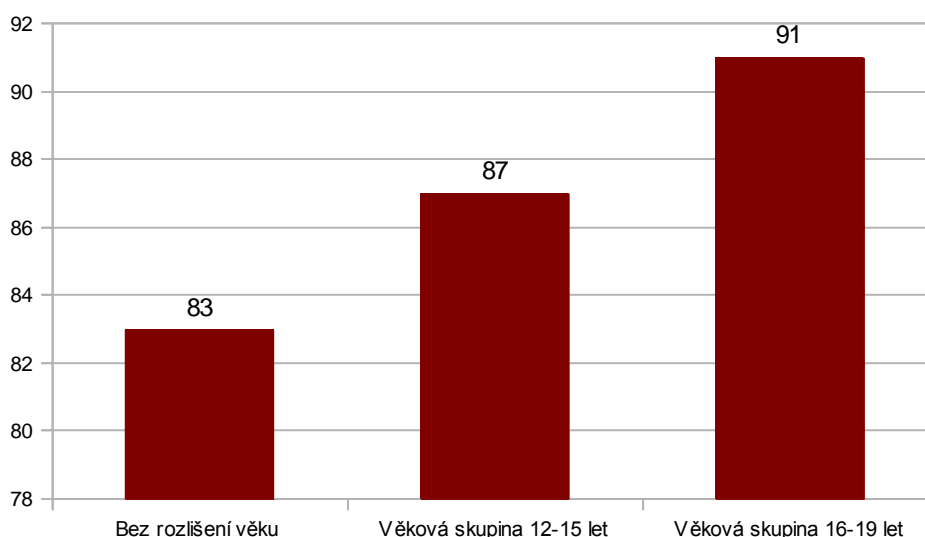
[Test IT Fitness](#) zaměřený na oblast informačních a komunikačních technologií nabídl veřejnosti na svých webových stránkách [Dům zahraničních služeb \(DZS\)](#) v rámci celoevropské kampaně podporující počítačovou gramotnost s názvem Evropský týden IT dovedností 2010 ([European e-Skills Week 2010](#)). Test si v období od 1. 3. do 21. 6. 2010 vyzkoušelo celkem 29 197 lidí s průměrnou úspěšností 46 %, viz [tisková zpráva](#). Bližší informace o problematice on-line bezpečnosti bohužel nebyly z dat získávány.

Na stránkách [Učitelského Spomocníka](#) zveřejnil Ondřej Klamt, učitel jedné pražské obchodní akademie v článku [eSkills IT Fitness Test v praxi](#) výsledky žáků této školy. Z nereprezentativního vzorku 43 studentů ze 4 tříd vyplývá, že znalosti problematiky licencování softwaru, autorského práva a informační bezpečnosti jsou oproti ostatním tématům z hlediska úspěšnosti žáků velmi slabé. Nejproblematictější otázky jsou uvedeny v tabulce na obrázku č. 1. Zajímavá je informace, že v průměru dosáhli studenti školy úspěšnosti 45,9 %.

Tématika	Úspěšnost
Vstupní a výstupní zařízení	30,2%
Operační systém	9,3%
Hardware	30,2%
Email	30,2%
Licencování softwaru	32,6%
Autorská práva a právo	20,9%
Informační bezpečnost	20,9%
Tabulkový procesor - graf	25,6%
Tabulkový procesor - vzorce	23,3%
Formátování textu	2,3%

Obrázek 1: Přehled nejproblematictějších otázek IT Fitness Testu žáků pražské obchodní akademie.

Posledním zdrojem, který se mi k dané problematice podařilo díky laskavosti české kanceláře zajistit, je [ECDL](#) – metoda pro ověřování počítačové gramotnosti. Ze 4 821 testovaných osob z ČR v období od dubna 2009 do června 2010 byla v oblastech Bezpečnost při práci s počítačem a Bezpečnost při komunikaci a práci s Internetem úspěšnost u věkové skupiny 12–15 let 87 % a u věkové skupiny 16–19 let 91 %. Úspěšnost celé populace v této oblasti byla 83 %, viz graf. Je tedy evidentní, že testovaní žáci mají z dané problematiky hlubší vědomosti, nežli zbytek populace.

Graf 1: Úspěšnost účastníků testování ECDL v tématech Bezpečnost při práci s počítačem a Bezpečnost při komunikaci a práci s Internetem.

Výše uvedené střípky výsledků testování nelze bohužel považovat za relevantní pro vyřčení zobecnující hypotézy. Reprezentují ale jedny z mála informací, které k problematice bezpečnosti jsou v ČR dostupné.

Pohled za hranice

Na konci roku 2009 vydala [Eurydice](#) dvacetistránkovou závěrečnou zprávu [Education on Online Safety in Schools in Europe](#), která shrnuje zjištění z průzkumu zaměřeného na on-line bezpečnost na základních školách ve 30 evropských státech. Tato publikace nabízí velmi zajímavé srovnání i pro Českou Republiku.

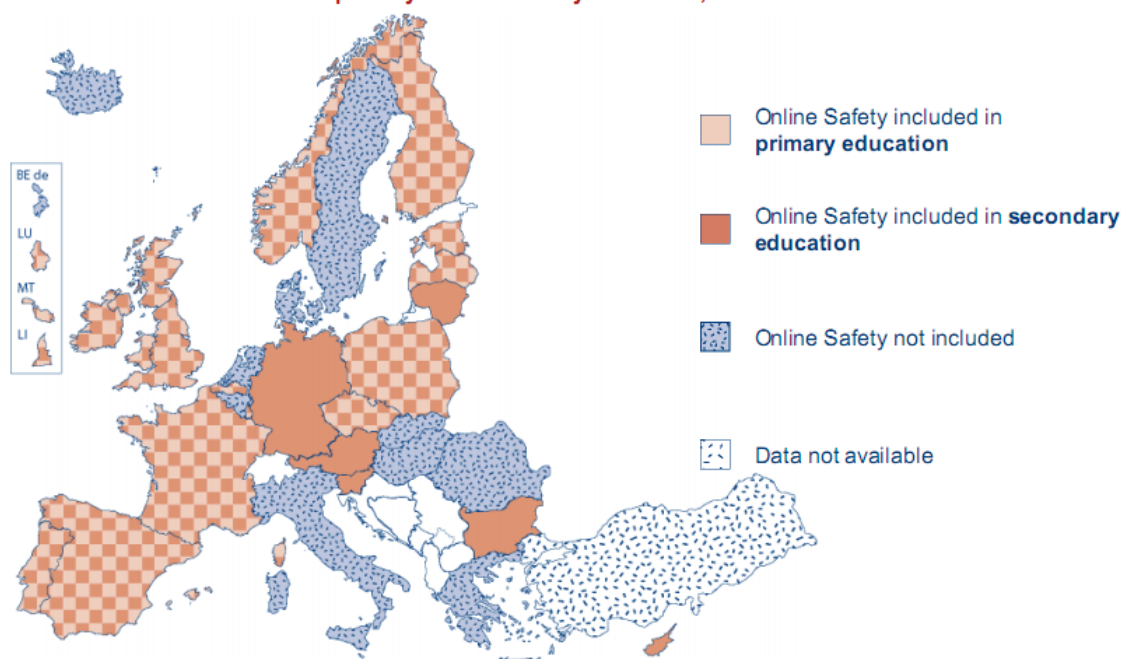
80 % států (24 ze 30) zavedlo témata spojená s problematikou on-line bezpečnosti do školních kurikul teprve ve školním roce 2006/07 nebo 2007/08. Z tohoto důvodu dosud nejsou známy výsledky těchto zavedených změn. Jinými slovy řečeno, většina států teprve čeká, jaký dopad bude takováto změna kurikula mít na výsledky vzdělávání a zejména chování žáků v on-line světě.

Typicky je on-line bezpečnost v evropských kurikulech řešena jako horizontální téma, tedy něco jako průřezová témata v českém RVP ZV.

Bezpečnost a on-line kriminalita jsou zastřešující pojmy pro různá témata a oblasti. Zastoupení nejčastěji zařazovaných témat v kurikulech evropských států je zřejmé z následujícího přehledu:

- 100 % – bezpečné chování on-line
- 91 % – ochrana soukromí
- 91 % – kopírování a autorská práva
- 82 % – kontakt s nebezpečnými lidmi
- 77 % – kyberšikana
- 50 % – bezpečné používání mobilních telefonů
- 55 % – další témata

Figure 2: Online Safety as part of the school curriculum in primary and secondary education, 2008/09

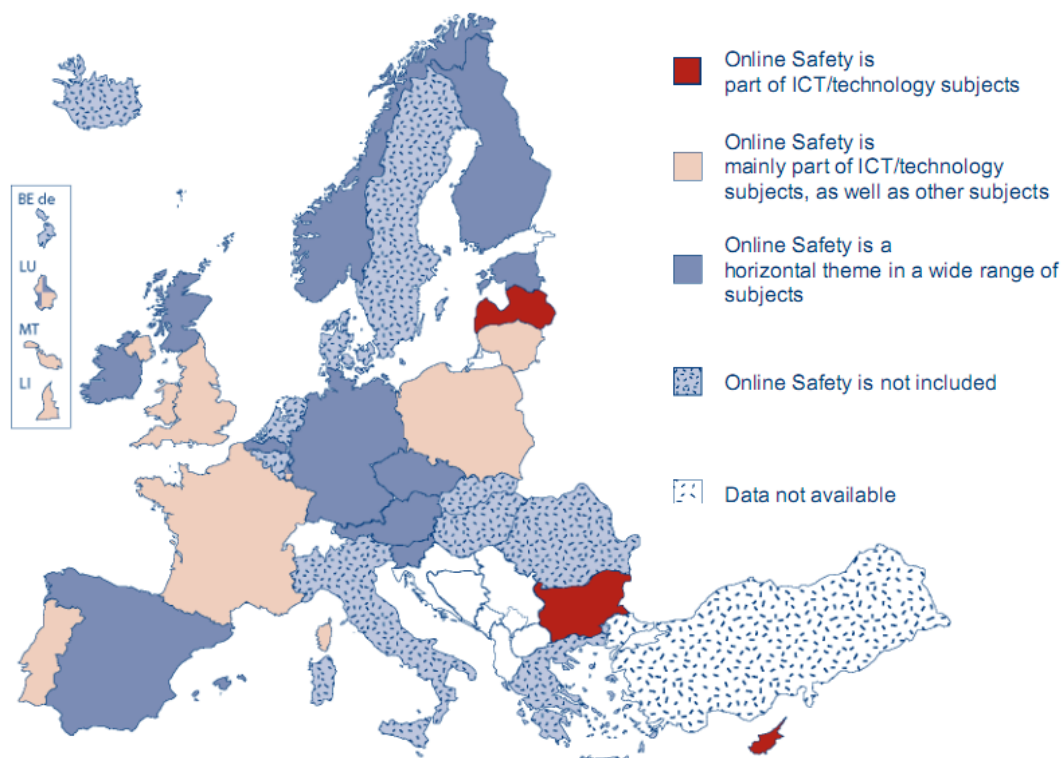
Source: Eurydice.

Obrázek 2: On-line bezpečnost ve školním roce 2008/2009, jak ji mají jednotlivé evropské státy obsaženu v kurikulu základního vzdělávání.

Výše uvedený obrázek č. 2 znázorňuje na mapě Evropy stav, jak byla ve školním roce 2008/2009 problematika on-line bezpečnosti řešena na jednotlivých stupních základních škol evropských států. Červená barva reprezentuje státy, které zařazují tuto problematiku do kurikula již na prvním stupni ZŠ. Oranžová barva státy, které ji zařazují na druhém stupni ZŠ. Státy označené modře on-line bezpečnost v kurikulu neřeší.

Neméně zajímavý je i obrázek č. 3, na kterém jsou znázorněny konkrétní způsoby zavedení problematiky on-line bezpečnosti do kurikula. Červeně jsou označeny státy, kde je tato problematika řešena v rámci předmětu Informatika/ICT, oranžově státy, kde se daná problematika řeší jak v předmětech Informatika/ICT, tak v dalších předmětech. Modrá barva zastupuje státy, kde je toto téma součástí horizontálních, tzv. průřezových témat.

Figure 3: Means by which Online Safety is taught in schools, 2008/09

Source: Eurydice.

Obrázek 3: Způsob, jak je on-line bezpečnost ve školním roce 2008/2009 obsažena v kurikulu základního vzdělávání.

Je zřejmé, že Česká Republika se v přístupu k problematice on-line bezpečnosti a prevence kriminality od většiny vzdělávacích systémů evropských států neodlišuje. S postupem času se ukazuje, že některé okruhy dané problematiky by mohly být v RVP vhodněji formulovány, učitelům a především školním preventistům a ICT metodikům by měla být směřována kvalitní metodická pomoc v této problematice, která bude vždy muset dynamicky reagovat na nové technologické trendy. Takovou metodickou podporu si lze představit v mnoha formách, například v podobě příruček pro učitele, on-line článků a digitálních učebních materiálů dostupných zdarma z [Metodického portálu](#), vzdělávacích aktivit, konferencí, seminářů. Již dnes je jisté, že součástí plánovaných revizí kurikula, tedy opětovného posuzování rámcového vzdělávacího programu základního vzdělávání, bude nutné se na toto téma zaměřit.